

діві-матері та чудесного народження чудесної дитини, відміченою особливою долею і призначеною для великих справ. Таким чином, іконографія картини не тільки не ілюструє однойменну поему, але й прямо протистоїть їй заземленій трагічності. Поема є сповненою гіркоти. Картина – надії, що народжується зі смутку.

Отже в образі «Катерини» перед нами постає досконале, водночас символічне і наочне, зображення міфопоетичного Космосу в його неповторному національному прочитанні. Зовсім не випадково, що картина стала такою популярною. Цим полотном Шевченко увінчав створений ним з традиційних елементів національний міф. Він візуалізував образ української мирної, осілої, хліборобської жіночності, так само автентично, як невідомі майстри увічнили другий, чоловічий, войовничий пласт української культури в образі козака Мамає. І не дарма за спиною Катерини ми бачимо відритий степ, а на ньому – курган, які асоціюються з вічним козаком.

Що ж у Катерини-України попереду? Нічого, крім вітру, який розвиває стрічки її вбрання. Нічого – і усе, що вона вибере. А оскільки вона стоїть гранично близько до рами картини, до глядачів – до нас – то ми мимовільно втягуємося в цей екзистенційний та цивілізаційний вибір. В наш час, коли Україна в черговий раз стоїть на роздоріжжі, кожен відповідає сам, беручи участь у створенні мистецького світу картини – і того світу, в якому ми живемо.

Сабадаш Юлія Сергіївна

ДІАЛОГ КУЛЬТУР: ПРОБЛЕМИ ТОЛЕРАНТНОСТІ ТА ВЗАЄМОДІЇ (ЗА КНИГОЮ У. ЕКО «ПОВНИЙ НАЗАД»)

У своїх попередній працях ми вже розглядали питання наукової та літературної діяльності У. Еко [1; 2]. В цих тезах ми б хотіли зупинитися на одній з останніх перекладених робіт Еко «Повний назад. “Гаряча війна” та популізм ЗМІ» (2007) – це збірка есе переважно політичного змісту, надрукованих між 2000 та 2005 роками. В них Еко зупиняється на недавніх негативних явищах міжнародної політики, на італійській політиці, а також на науковій та технологічній сферах сучасного життя. Взагалі, в усіх цих явищах Еко вбачає не прогрес, а регрес – на його думку, західна цивілізація крокує назад, в точності повторюючи рухи рака.

Декілька статей цієї збірки безпосередньо торкаються питань діалогу культур та проблем вищої школи, які є дуже актуальними сьогодні. В статті «У неї в самої є друзі» Еко розповідає, як його з колегами на початку 60-х років запросили в Іспанію на наукову конференцію, а вони

відмовилися, тому що в Іспанії панувала диктатура й власне їм не подобалася політика іспанської держави. Але іспанські друзі пояснили, що їхній приїзд створить можливість розмови, причому досить вільної, а оскільки іноземцям закон не писаний, тим самим розширюються межі дисидентства в Іспанії. «І з тих пір, – говорить У. Еко, – ми їздили в Іспанію за будь-якої можливості, і я пам'ятаю, що інститут італійської культури під керівництвом Фердинандо Карузо перетворився на справжній оазис вільних дискусій і розмов» [3, с. 509]. Саме тоді, вважає Еко, він усвідомив, що необхідно розмежовувати дві речі: політику уряду кожної країни й культурні процеси, що відбуваються в ній. «Тому, – пояснює вчений, – я завжди їздив на культурні заходи в країни, політична ситуація в яких мені була не надто близькою» [3, с. 510].

Еко наводить приклад з британського тижневика «Транслейтор», де була надрукована передовиця М. Бейкер: у цій статті вона говорить, що багато академічних інститутів, будучи не згодними з політикою Шарона, організували збір підписів під петиціями із закликом бойкотувати ізраїльські інститути та університети, і цей збір підписів ведеться також багатьма інтернет-сайтами під девізом «Бойкот ізраїльських науководослідних інститутів» і «Бойкот наукових і культурних зв'язків з Ізраїлем». З цього приводу М. Бейкер зажадала від М. Шлезінгер і Г. Тур (знаменитих ізраїльських вчених) вийти зі складу редколегії журналу «Translation Studies Abstracts».

Пояснюючи, вона зауважує, що цей бойкот – не проти особистості, а проти інституції. Але від цього тільки гірше, позаяк це означає, що незалежно від переконань і поведінки людини її приналежність до певної раси визначає ставлення до неї самої.

У. Еко підкреслює, що протягом сторіч, на тлі проявів нетерпимості й жорстоких політичних розправ вистояла й вижила планетарна республіка вчених, прагнучи до взаєморозуміння і співпраці між людьми всіх країн. Руйнація цього міжнародного співробітництва, на його думку, буде трагедією для всього людства.

Не може бути обвинувачена ціла держава, навіть якщо викликає обурення її уряд, як і не можна звинувачувати країну, без поправки на всі розбіжності, протиріччя і незгоди між окремими представниками чи групами її населення. «У жодній області землі не всі вівці чорні. Вважати, що всі мазані одним миром – саме це називається расизмом» [3, с. 513], – підсумовує Умберто Еко.

У статті «Коріння Європи», розглядається проблема, яка надзвичайно жваво обговорювалася в європейській пресі – «чи дійсно необхідно, щоб була присутня у Європейській конституції фраза про “христи-

янське коріння” нашого континенту» [З с. 424]. Прихильники цієї формули посилаються на ту обставину, що Європа формувалася як оплот християнської культури, бо неможливо уявити собі Європу без церков, без християнських королів, без богослов'я схоластів і без численних канонічних святих.

Полемізуючи, супротивники вищенаведеної точки зору, посилаються на те, що сучасні демократії засновані на світських офіційних принципах. На що перші відповідають, що європейські завоювання – це спадщина Французької Революції, а коріння – йдуть до чернецтва, до францисканців. Супротивники небезпідставно закликають замислитися над тим, чим стане Європа в недалекому майбутньому, коли вона неминуче перетвориться в поліетнічну єдність. Потрібно розуміти, що це не релігійна війна, а об'єктивна необхідність прийняти рішення, визначаючи загальне обличчя європейської спільноти, виходячи з її минулого чи з її майбутнього. Якщо говорити про минуле, то ... «всі культури дають живлення пагонам інших, як далеких так і близьких культур, але найважливіше – як ці пагони прищеплюються. Зовсім не зайве, вказує У. Еко, у європейській Хартії було б відсилання і до греко-римського і до іудео-християнського коріння сучасної культури» [З, с. 426].

В кінці статті Еко висловлює сподівання, що, в ім'я цих самих коренів, подібно тому, «як Рим розгорнув свій пантеон для всіх богів, якого б вони не були походження і на вищі трони пустили чорношкірих (адже святий Августин був африканцем), – об'єднана Європа так само розкрита для всіх новітніх віянь, етнічних і культурних, причому культурна відкритість має стати найглибшою з усіх європейських характеристик» [З, с. 428].

Розмірковуючи про обличчя сучасної Європи, Еко в своїй статті «Розп'яття, інструкція для користувача» прогнозує, що «через 30 років Європа стане зовсім поліхромним континентом, з усіма наслідками, що випливають з такої різнобарвності – змінами, рухами, сутичками й компромісами» [З, с. 428]. І додає, що така метаморфоза безболісною бути не може.

І сучасні полеміки – чи прибирати розп'яття зі шкільних класів в Італії, а у Франції про мусульманські хустки в школах – це і є ті сутички на шляху не безболісного переходу. Еко наводить як приклад французьку школу, яка на сто відсотків світська, але саме в республіканській Франції визріло багато могутніх течій сучасного католицизму, як бачимо, від вилучення релігійних символів із загальноосвітніх французьких шкіл французька релігійність не постраждала. І альтернативний приклад: щонайменше два покоління італійців провели шкільні роки в приміщеннях,

де красувалося розп'яття між портретом короля й портретом дуче, і ці італійці стали хто учасниками Опору, хто прихильниками республіки. «Можна дійти висновку, – зауважує Еко, – що розміщення священних символів у школах не впливає на духовну еволюцію учнів» [3, с. 430].

Безперечно, хрест вже давно став художнім, всеосяжним символом. Хрест – частина культурної антропології і його символістика вкарбована в колективну уяву. «Якщо, наприклад, мусульманин бажає переселитися в Італію, не поступаючись своїми релігійними принципами, більш того – саме з метою захисту цих своїх принципів, йому краще прийняти звички й звичаї обраної країни... Приїжджаючи до мусульманської держави, – особисто я, – п'ю алкоголь тільки в готелях для європейців... і якщо кардинала запрошують з лекцією до мусульманської школи, він погоджується виступати в залі, де розвішані на стінах сури Корану» [3, с. 434].

Єдина Європа, де зростає кількість неєвропейців, повинна формувати правові та моральні суспільні засади на взаємній терпимості. Не варто в школах затушовувати розбіжності, а потрібно їх обґрунтовувати. «Доцільно було б викладати в навчальних закладах історію релігій паралельно з законом божим – хоча б годину на тиждень, так щоб всі могли зрозуміти, про що йдеться в Корані, або про що думають буддисти, і щоб всі разом – євреї, мусульмани, буддисти і християни всіх напрямків – краще розуміли, звідки взялася й що стверджує Біблія» [3, с. 435]. Завершуючи свою статтю, Еко закликає радикальних фундаменталістів: «Розумійте й приймайте звичаї й ментальність обраної країни», а звертаючись до країн, корті приймають новоприбулих, говорить: «Нехай ваші нрави та звичаї не перетворюються у нав'язування ваших вірувань» [3, с. 435].

Підсумовуючи, варто зазначити, що проблема діалогу культур на сьогодні є не лише дуже актуальною, але й такою, що вимагає поглибленого розгляду і пошуку глобальних та новітніх шляхів вирішення. У. Еко якраз і належить до тих інтелектуалів сучасності, який в своїх і публіцистичних, і наукових, і літературних працях намагається всебічно висвітлити цю проблему.

Використані джерела

1. Сабадаш Ю. С. Переклад як форма збагачення культури в контексті дослідження Умберто Еко «Сказати майже те ж саме» / Ю. Сабадаш // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. – К. : Міленіум, 2009. – № 1. – С. 27–31.

2. Сабадаш Ю. С. Культурологічний модернізм та естетика мас-медіа у контексті дослідження Умберто Еко «Апокаліпсис відкладається» / Ю. Сабадаш // Культура і сучасність : альманах. – К. : Міленіум, 2009. – № 1. – С. 49–54.

3. Эко У. Полный назад! Горячие войны и популизм в СМИ / У. Эко ; пер. с итал. Е. Костюкович. – М. : Эксмо, 2007. – 592 с.